

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 01.06.2025 ✓Accepted/Kabul: 13.08.2025

DOI: <https://doi.org/10.30794/pausbed.1711613>

Research Article/Araştırma Makalesi

Kabay, O. (2025). "TBMM Zâbit Ceridesine Göre Dönemin Kanunlarında Asâyiş ve Güvenlik (1920 – 1921)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 71, 301-316.

TBMM ZÂBIT CERİDESİNE GÖRE DÖNEMİN KANUNLARINDA ASÂYİŞ VE GÜVENLİK (1920 – 1921)

Orhan KABAY*

Öz

Bu çalışmada, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) Birinci Yasama Yılında (23.04.1920-28.02.1921) meclis oturumlarına yansıyan "vatana ihanet", "asker firarları", "casusluk" ve "eşkıyalık" suçlarının önlenmesi amacıyla oluşturulan kanunlar incelenmiştir. Bu kanunlar arasında; Hıyanet-i Vataniye Kanunu, Piyade ve Süvari Sınıflarından Mürekkep Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Teşkili Hakkındaki Kanun, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin Teşkili Hakkındaki Kanun ile Firariler Hakkında Kanun yer almaktadır. 23 Nisan 1920'de açılan TBMM, otoritesini güçlendirmek için Anadolu'da yaşanan bu suçlara, oluşturulan bu kanunlarla çözüm yolları aramıştır. Bunun yanı sıra askerî teşkilat içindeki firar olaylarının yeni kanunlarla önlenmesi hedeflenmiştir. Diğer taraftan kırsal alanlardaki eşkıyalık olaylarının Seyyar Jandarma Müfrezelerinin oluşturulmasıyla önlenmesi de güvenlik alanında önemli bir gelişmeyi göstermiştir. Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey (İnönü)'ün de öncülük ettiği Seyyar Jandarma Müfrezeleri, meclis görüşmelerinde önemini yansıtan beyanlar içermiştir. TBMM'de kazanılan askeri başarıların uluslararası alanda meşruiyet kazanması için Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin kurulmasının devletin egemenlik ve bağımsızlığının yabancı devletler tarafından tanınması ve kabul edilmesi anlamına geldiği belirtilmiştir. Ayrıca çalışmanın hazırlık aşamasında TBMM arşivlerindeki Zabıt Cerideleri üzerinden mebusların oturum konuşmaları analiz edilerek dönemin asayiş ve güvenliğine ayrı bir yorum getirilmiştir. Bunun yanı sıra ulusal ve uluslararası alanda birincil ve ikincil kaynaklar ile gazetelerden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Casusluk, Eşkıyalık, Firar, Kanun, İsmet Bey, Seyyar Jandarma Müfrezeleri, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, TBMM.*

PUBLIC ORDER AND SECURITY IN THE LAWS OF THE PERIOD ACCORDING TO THE MINUTE RECORD OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TÜRKİYE (1920-1921)

Abstract

This study examines the laws enacted to prevent the crimes of "treason," "military desertion," "espionage," and "banditry" that were reflected in the parliamentary sessions of the Grand National Assembly of Türkiye (TBMM) during its first legislative year (April 23, 1920–February 28, 1921). These laws include the Law on Treason, the Law on the Formation of Mobile Gendarmerie Detachments Consisting of Infantry and Cavalry, the Law on the Formation of the General Directorate of Press and Intelligence, and the Law on Deserters. The TBMM, which opened on April 23, 1920, sought solutions to these crimes occurring in Anatolia through these laws to strengthen its authority. Furthermore, new laws aimed to prevent desertions within the military organization. Meanwhile, the establishment of Mobile Gendarmerie Detachments to prevent banditry in rural areas also represented a significant development in security. Led by İsmet Bey (İnönü), Chief of the General Staff, the Mobile Gendarmerie Detachments made statements in parliamentary debates reflecting their importance. It was stated that the establishment of the General Press and Intelligence Directorate, in order to legitimize military achievements in the Turkish Grand National Assembly (TBMM) in the international arena, signified the recognition and acceptance of the state's sovereignty and independence by foreign states. Furthermore, during the preparation phase of the study, a separate analysis of the parliamentary session speeches was made using the minutes of the TBMM archives to provide a distinct perspective

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, DENİZLİ.
e-posta: Kabayorhan@hotmail.com, (<https://orcid.org/0009-0004-4950-6245>)

on the security and public order of the period. Furthermore, primary and secondary sources, as well as newspapers, were utilized from both national and international sources.

Keywords: *Espionage, Banditry, Escape, Law, İsmet Bey, Mobile Gendarmerie Detachments, General Directorate of Press and Intelligence, TBMM.*

1. GİRİŞ

İnsan, kültür ve medeniyetlerin oluşumunda önemli bir faktör olarak tarih sahnesinde yer almıştır. İnsanlığın tarih ve sosyoloji bilimleri çerçevesinde analiz edilmesinde yarar vardır. Çünkü kültür ve medeniyetlerin önemli unsurları arasında yer alan toplum düzeni, kendi içerisinde birçok etken barındırmaktadır. Bunlar arasında gelenek ve görenekler ile yazılı kanunların etkilerinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.¹ Bu bakış açısından değerlendirilen toplumlar, tarihsel süreçlerde değişimler geçirmiştir. Yazının icadından önce “töre”, yazının icadından sonra ise “kanunlar”, toplum düzeninde mihenk taşları olarak bilinmektedir.² Devlet-toplum ilişkisi bakımından kanunlar, medeniyetlerin devamlılığı açısından da işlevsellik kazanmıştır.

Sosyoloji bilimi çerçevesinde ele alınan toplumlarda, emniyet ve asâyiş tesisinde kanunlar önem arz etmiştir. Bu açıdan Osmanlı Devleti’nin siyasî, askerî ve iktisadî alanlardaki problemlerinin kanunlar kapsamında analiz edilmesinde yarar vardır. XX. yüzyılın başlarında yaşanan ağır şartlar altındaki muharebeler, Osmanlı Devleti’ni olumsuz etkilemiştir. Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan İstanbul’un yanı sıra Anadolu coğrafyası, “güvenlik”, “asâyiş”³ ve “emniyet” alanlarında problemlerin yaşandığı bir yer olarak bilinmekteydi.⁴ 23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM’nin ana meselelerini oluşturan asâyiş problemlerinin başında “eşkıyalık”⁵ olayları gelmiştir.⁶ Anadolu halkının içinde bulunduğu ekonomik bunalımın yanı sıra devletin iktisadî alanda istikrarlı politikalar yürütememesi, TBMM’nin çözüm arayışlarına girmesine ortam hazırlamıştır.⁷ Anadolu’da yaşanan bu sorunlar sırasında harp zamanında askerî kıtaları izinsiz terk eden asker firarileri ve Yunan ilerleyişi, askerî teşkilat içinde moral ve motivasyonun düşmesine yol açmıştır.⁸

TBMM’de meclis oturumlarına yansıyanlar arasında düzenli ordunun kurulması yönünde düşünceler dile getirilmiştir. TBMM’nin ana gayesi düzenli orduyla birlikte Yunanistan’ın faaliyetlerinin bertaraf edilmesi yer almıştır.⁹ Bu minvalde Mustafa Kemal, meclis görüşmelerinde “Anadolu’da yaşanan asâyiş olaylarına karşı mücadelede, ulusal güçlerin tek çatı altında birleştirilmesi ve TBMM’nin otoritesinden yararlanılması yoluna gidilmesini” beyan etmiştir.¹⁰ Mustafa Kemal, 17 Mart ile 21 Nisan 1920 tarihlerinde yayınladığı bildirilerde

¹ “Kültür” ve “medeniyet” kavramlarının ayrıntılı tanımları için bkz. Orhan Kabay, “Kültür ve Medeniyet Kavramlarının Anlam Farklılığı Üzerine Değerlendirme”, *Culture and Civilization*, 8, (2025), s. 28-35.

² “Kanun” ve “töre” kavramları ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 237-239; Aybars Pamir, “Orta – Asya Türk Hukukunda Töre Kavramı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 58, S. 2, (2009), s. 359-376.

³ Asâyiş: “huzur, güven, sükün ve emniyeti sağlama” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Parlâtır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 105.

⁴ Mustafa Balcıoğlu, “Direnen Millet – Millî Mücadele: Ya İstiklal Ya Ölüm”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Yay. Haz. Durmuş Yalçın, vd., C. 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 190; Özlem Çankaya, *Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s. 58.

⁵ “Eşkıya” kelimesi, “bedbaht, talihsiz, gûnahkâr, âsi” anlamlarında kullanılmaktadır. Bkz. Ali Bardakoğlu, “Eşkıya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 463; Eşkıya kavramının genel geçer tanımı ise “soygun yapıp halkın canına ve malına zarar veren, insanları haraca kesen, yok eden” anlamları içermektedir. Bkz. Mücteba İlgürel, “Osmanlıda Eşkıyalık Hareketleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 467; Cihan Özgün, “Osmanlı Devleti’nde Jandarma Kuvvetlerinin Eşkıya ve Çeteleri Takip Etme Yöntemleri”, *Miras ve Değişim: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Jandarma*, (Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, vd.), Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s. 178; Eşkıya: “dağ hırsızları, haydutlar” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 271; Eşkıya: “dağda, kırdan yol kesen hırsızlar, haydutlar” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. *Türkçe Sözlük*, Haz. İsmail Parlâtır, vd., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, s. 736.

⁶ Mehmet Evsile, “Millî Mücadele Sırasında Cephe Gerisinde Güvenlik Problemleri”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed., Osman Köse, İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları No:12, Samsun 2017, s. 491; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 2, TBMM Ankara Matbaası, Ankara, 1959, s. 9.

⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 5, s. 99-103.

⁸ *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi*, C. 2, Kısım 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s. 301; Haluk Selvi-Bülent Cırık, *Millî Mücadelede TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar*, TBMM Basımevi, Ankara, 2020, s. 15; Ergün Aybars, “Hiyanet-i Vatanîye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 2021, s. 1-3; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2021, s. 301; Özlem Çankaya, “Millî Mücadele Dönemi’nde Asker Firarileri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 29, (2019), s. 179.

⁹ Şerafettin Turan, “Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) Hayatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, (2020), s. 314.

¹⁰ Cevdet Küçük, “Millî Mücadele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, (2020), s. 77; Ergün Aybars, “Hiyanet-i Vatanîye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)”, s. 1-3.

Anadolu'daki son durumu gözler önüne sermiş ve "yaşanan asâyiş olayları sonrası uygulanan insan haklarına aykırı ceza niteliğindeki tedbirlere bir an önce son verilmesi ve alınacak tedbirlerin hukuksal anlamda insan haklarına saygılı bir yöntemle alınması" yönündeki düşüncelerini meclis kürsüsünde dile getirmiştir.¹¹

TBMM, Anadolu'da yaşanan "vatana ihanet" ve "casusluk" suçlarının devletin bekâsını tehlikeye düşürecek vaziyette olması hasebiyle çözüm yolları aramıştır. Anadolu'da yaşanan durumu gözler önüne seren Karahisar-i Sahib Mebusu Mehmet Şükrü Bey, 25 Nisan 1920 tarihinde *Hıyanet-i Vataniye Kanunu* ile ilgili ilk kez kanun teklifinde bulunan mebus olarak bilinmektedir. Bu maksatla 26 Nisan 1920 tarihinde meclisin dördüncü oturumunda söz alan Karahisar-i Sahib Mebusu Mehmet Şükrü Bey¹², "vatana ihanet suçu kapsamında kanun oluşturulması, TBMM'nin otoritesini sarsacak faaliyetlerin engellenmesi ve cezâî müeyyidelerin uygulanması" hususunda düşüncelerini aktarmıştır.¹³

Meclis görüşmelerine göre *Osmanlı Ceza Kanunu* ile *Hıyanet-i Vataniye Kanunu* arasında isnat edilen suçlarla ilişkin cezalarda çelişen hükümler bulunmaktaydı. Bu maksatla TBMM, cezaların bütünlüğünü sağlamak amacıyla çalışmalar yapmış ve yargı sürecinin hızlandırılmasını hedeflemiştir.¹⁴ *Hıyanet-i Vataniye Kanunu* kapsamındaki fiillerde, suçun manevi unsurları arasında yer alan "kast" ve "taksir" kapsamında verilecek cezaların yargı süreçlerini daha sağlıklı yürüteceği kanısı meclis görüşmelerine yansımıştır.¹⁵ Suçun manevi unsurlarının yanı sıra *Hıyanet-i Vataniye Kanunu*'nun icrasında mahkeme süreçlerinin nasıl hızlandırılacağı da tartışılmıştır. Bu açıdan suçun işlendiği yerde yargılamanın daha sağlıklı sonuçlar vereceği düşüncesi mebuslar arasında görüşülmüştür.¹⁶ Meclis oturumunda ayrıca *Devletin Dış Güvenliğini İhlal Eden Cürüm ve Cünhalar*¹⁷ arasında yer alan "vatana ihanet" suçuna verilecek "idam" cezalarının Kaza Bidâyet Mahkemelerinde görülmesinin hukuksal sorunlar yaratacağı dile getirilmiştir. Mebuslar, Vilâyet Mahkemeleri (Cinayet Mahkemeleri)'n de görülecek duruşmaların, mevcut hâkim ve savcı kadrosu ve yargı süreçlerinin aksamadan tamamlanması açısından önemli olduğunu belirtmiştir.¹⁸ Çünkü günün şartlarında hukuk alanındaki imkân ve kâbiliyetler düşünülüğünde yetersiz mahkeme sayısı ve düşük zâbıta sayısı bu çözüm önerisini destekler mahiyettedir.¹⁹

Meclis oturumunda, zâbıta sayısının yetersizliğinin güvenlik ve asâyişi sağlamada sorun oluşturduğu ve Anadolu'nun en uzak köylerinde önleyici hizmet sunmak amacıyla Seyyar Jandarma Müfrezelerinin kurulması gerektiği yönünde görüşler dile getirilmiştir.²⁰ Bu noktada TBMM'deki mebuslar, Jandarma ve Polis teşkilatlarının iç güvenlik alanındaki önleyici faaliyetlerinin yetersizliğini ve kırsal bölgelerdeki "eşkıyalık" suçlarına müdahaledeki gecikmeleri ele almışlardı.²¹ Seyyar Jandarma Müfrezelerinin kurulmasındaki ana gaye; harp alanında askerlerin yükünü hafifletmek ve görev açısından asker, jandarma ve polis arasında bir ayırım sağlanması hedeflenmiştir. Bu hususla ilgili Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey de, 7 Temmuz 1920 tarihinde meclisin yirmi beşinci oturumunda "asker ve jandarma ayırımının yapılması, Seyyar Jandarma Müfrezelerinin hangi illerde kurulacağı, îâşeleri ve görevleri" konusunda beyanlarda bulunmuştur.²²

TBMM'de gündeme gelen bir diğer konu, Mustafa Kemal'in de dile getirdiği "askeri başarıların siyasi alanda başarıya ulaşabilmesi için propaganda araçlarının etkin bir şekilde kullanılması" gerekliliği olmuştur. Bu açıdan, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin önemi üzerinde durmakta yarar vardır. TBMM tarafından 7 Haziran 1920 tarihinde kabul edilen *Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin Teşkiline Dair Kanun* ile

¹¹ Recep Murat Geçikli – Doğan Koçak, "TBMM'nin Açılış Sürecinde Siyasi Yapılanma (Mart-Mayıs 1920)", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 68, (2022), s. 113; M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 285-289; "Mustafa Kemal Atatürk'ün Bildirisi", (1920). İkdâm, 16-17 Mart; "Mustafa Kemal Atatürk'ün Bildirisi", (1920). *Vakit*, 17 Mart; E. Aybars, Ergün Aybars, "Hıyanet-i Vataniye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)", s. 1-3; Özlem Çankaya, *Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri*, s. 204.

¹² Mebus, Millî Mücadele zamanında Afyonkarahisar'da yayınlamış olduğu İkaz Gazetesi'nde bağımsızlık hareketini destekler nitelikte yazılar kaleme almıştır. Bkz. *Birinci Dönem Meclis Albümü 1920 – 1923*, Yay. Ed., Metin Eybeyeoğlu, TBMM Basımevi, Ankara, 2022, s. 575.

¹³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 4, s. 79-80.

¹⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 5, s. 99-103.

¹⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 6, s. 115-117.

¹⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 4, s. 82-84; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 6, s. 118.

¹⁷ Uğur Arslan, "Vatana İhanet Kavramı ve Suçu", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, (2021), s. 575.

¹⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 6, s. 118-120.

¹⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 4, s. 82-84.

²⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İçtima 25, s. 100.

²¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İçtima 25, s. 108.

²² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İçtima 25, s. 100.

bu kurum resmiyet kazanmıştır.²³ TBMM çerçevesinde güvenlik politikalarının istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi ve uluslararası alanda tanınması açısından bu kurum kritik bir rol oynamıştır. Harp alanını terk eden asker kaçaklarının önlenmesi ise etkili bir propagandaya bağlı olmuştur.²⁴

TBMM, asker firarlarını önlemek amacıyla kanun düzenlemeleri yapma gereği duymuştur. Mevcut yasaların firarları engelleyememesi, yeni bir yasal düzenlemeye ihtiyaç doğurmuştur. Bu nedenle TBMM, 11 Eylül 1920 tarihinde *Firariler Hakkında Kanunu* kabul etmiştir.²⁵ Bu kanunun kabul edilmesinin nedenleri arasında kırsal alanda güvenliği olumsuz etkileyen “eşkıyalık” suçlarının artışı yer almıştır. TBMM’deki görüşmelerde, asker firarlarının önlenmesi için “idam” cezası verilmesi gerektiği yönünde mebusların beyanları öne çıkmıştır. Bu dönemde firarilerin yargılandığı İstiklal Mahkemeleri dikkat çekmekteydi.²⁶ Meclis üyeleri, çözüm yolları ararken propaganda araçlarının etkin kullanımı ve firar eden askerlerin alacağı cezalar hakkında bilgilendirme yapılması konusunu gündeme gelmiştir.²⁷

2. TBMM’NİN AÇILDIĞI DÖNEM ANADOLU’DA GÜVENLİK VE ASÂYİŞ

TBMM’nin²⁸ 23 Nisan 1920 tarihinde açıldığı ilk zamanlarda Anadolu’da asâyiş olayları yaşanmıştır.²⁹ Anadolu coğrafyası, bu asâyiş olayları arasında “eşkıyalık” ve “asâyişe müessir”³⁰ suçlarla meşgul olmuştur.³¹ Anadolu’da yaşanan asâyiş olayları, devletin iktisadî teşkilatlarını olumsuz etkilemişti. Bunun yanı sıra Anadolu halkı ekonomik bir bunalım yaşamıştır.³² Anadolu’da yaşananlar yanı sıra askerî teşkilat alanında ise güvenliğin tesisinde bazı problemler yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Güvenlik alanında yaşanan problemler arasında harp alanını izinsiz terk eden asker sayısının artması ve Yunan ilerleyişinin askerî teşkilat içinde moral ve motivasyon kaybına neden olduğu görülmüştür.³³

TBMM açılışından önce Şeyhülislâm Durrizâde Abdullah Efendi tarafından 11 Nisan 1920 tarihinde *Tâkvim-i Vekâyi*³⁴’de yayımlanan fetvası, meclisin açılışı sırasında hükümetin asâyiş problemleri ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Fetva da “*Temsil Heyeti tarafından alınan kararların gayrimeşru olduğu, Mustafa Kemal’in katledilmesi gerektiği, Kuvâ-yı Milliye’nin ortadan kaldırılması ve padişahın askerliği kaldırması*” yönünde kararlar göze çarpmıştır.³⁵ Bu kararlar, devletin güvenliğini tehdit etmiş ve asâyişin tesisinde yeni problemlere sebebiyet vermiştir.³⁶ Ayrıca silahlı halde ki askerlerin firarları ve firarilerin yanlarında bulunan silah ve teçhizatı

23 <https://hukukbook.com/matbuat-ve-istihbarat-muduriyeti-umumiyesi-teskiline-dair-kanun/> Erişim Tarihi: 10.02.2025; Muhammet Ünal Arvas, “Türk Basın Tarihi Açısından Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Künye Albümünün Yeri ve Önemi” *Türk Basın Tarihini Yeniden Düşünmek*, 2. Oturum, (2023), s. 136; Hikmet Zeki Kapçı, “Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü’nün İstihbarat Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme” *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 3, S. 33, (2019), s. 269; Aykut Çağlak, “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları”, *Belgi Dergisi*, C 26, (2023), s. 27.

24 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İçtima 25, s. 125-129.

25 “Firariler Hakkında Kanun”, (Kabul Tarihi: 11.09.1336, Resmi Gazete Tarihi 21.02.1337, No:21), *TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi*, C.4, TBMM Ankara Matbaası, Ankara 1981.

26 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 4, İçtima 61, s. 26.

27 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 4, İçtima 61, s. 28.

28 TBMM, 23 Nisan 1920 tarihinde Cuma günü Ankara’nın Ulus Meydanı altındaki şimdi müze olarak kullanılan binada dualarla açılmıştır. Bkz. Nuri Köstüklü, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları*, C. 1, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 20.

29 Mustafa Balcıoğlu, “Direnen Millet – Millî Mücadele: Ya İstiklal Ya Ölüm”, s. 190; Özlem Çankaya, *Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri*, s. 58.

30 “Asâyişsizlik” kavramı, “huzur ve güvenliğin olmadığı” anlamını taşımaktadır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 47.

31 Mehmet Evsile, “Millî Mücadele Sırasında Cephe Gerisinde Güvenlik Problemleri”, s. 491. Mustafa Kemal Atatürk’e göre “asâyişin tesisini kendi geleceğimizin garantisi olarak” gördüğünü belirtmiştir. Detaylı bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 2, s. 9.

32 İradı Milliye düşüncesini benimseyen Kütahya Mebusu Abdülkadir Bey “Anadolu’da yaşanan sefaletin bir an önce çözüme kavuşması gerektiğini ve kanunun oluşturulması aşamasında zaman kaybı yaşanmaması” hususu üzerinde durmuştur. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 5, s. 99-103.

33 Haluk Selvi, Bülent Cırık, *Millî Mücadelede TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar*, s. 15; Ergün Aybars, “Hiyanet-i Vatanîye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)” s. 1-3; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 301; İç ve dış güvenlik bağlamında firariler sorunu Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin otoritesini sağlamlaştırmasında engel olarak görülmekteydi. Bkz. Özlem Çankaya, “Millî Mücadele Dönemi’nde Asker Firarileri”, s. 179. Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, C. 2, Kısım 2, s. 301.

34 *Takvim-i Vekâyi*, Osmanlı Devleti’nin ilk resmî gazetesi olarak bilinmektedir. Bkz. Nesim Yazıcı, “Takvim-i Vekâyi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, (2010), s. 490.

35 “Şeyhülislâm Durrizade Abdullah Efendi’nin Fetvası” (1920). *Takvim-i Vekâyi*, 11 Nisan; Hasan Dinçer, “TBMM’nin Açılması ve Yeni Türk Devletinin Kuruluşu”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed., Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 118; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 183; Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev., Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2021, s. 339; Lord Kinross, *Atatürk*, Çev., Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 234.

36 Nuri Köstüklü, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları*, s. 21; Hasan Dinçer, “TBMM’nin Açılması ve Yeni Türk Devletinin Kuruluşu”, s. 118; Ergün Aybars, “Hiyanet-i Vatanîye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)”, s. 1-3.

götürmeleri nedeniyle ileride yaşanabilecek “eşkıyalık” olaylarının zeminini hazırlamıştır. Bu durum, düşman hattına karşı koyacak askeri gücün azalmasına ve birtakım sorunların yaşanmasına yol açmıştır.³⁷ Bunların yanı sıra TBMM, *Devletin Sırlarına Karşı İşlenen Suçlar* arasında “casusluk”, *Hükümdar ve Devlet Aleyhine İşlenen Suçlar* kapsamında “bozgunculuk”, “propaganda ajanları” ve *Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar* kapsamında “düşmanla işbirliği” suçlarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır.³⁸

Güvenlik alanında alınacak tedbirler, Temsil Heyeti’nin meşruiyetinin güçlendirilmesi ve korunması anlamına gelmekteydi.³⁹ Bunun sağlanması ise, ulusal alanda mücadele veren cemiyetlerin tek bir şemsiye altında toplanmasının, yaşanan asâyiş olaylarının önlenmesini sağlayacağı düşüncesi meclis görüşmelerine yansımıştır. 7 Eylül 1919 tarihinde, Anadolu’daki işgallere karşı çıkan cemiyetlerin birleştirilmesiyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Mustafa Kemal’in bu konuyla ilgili bildirimleri incelendiğinde, ulusal güçlerin tek bir otorite altında birleştirilmesi gerekliliği kanaatine varıldığını söylenebilir. Bunun yanı sıra, yaşanan “ayaklanmalar”, “soygunlar” ve “asker firarları” karşısında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuvâ-yı Milliye kuvvetleri mücadeleye girişmiştir.⁴⁰ Mustafa Kemal, Anadolu’da yaşananlar karşısında 17 Mart 1920 tarihli bildirisinde, “*Ulusun çıkarlarına aykırı hareket edenler ile memleketin huzur ve asâyişini bozanların, din ve millet farkı gözetilmeksizin, kanunen cezalandırılmasını*” bildirmiştir.⁴¹ Ayrıca Mustafa Kemal, 21 Nisan 1920’de Feka Kaymakamlığına gönderdiği telgrafta, “*Milli Mücadeleyi fırsat bilip çapulculuğa kalkışanlara karşı, Kuvâ-yı Milliye komutanlarıyla irtibat kurularak en şiddetli cezaların verilmesini*” dile getirmiştir.

Mustafa Kemal’in, TBMM’nin 23 Nisan 1920 tarihinde açılışından itibaren Anadolu’da yaşanan gelişmeleri yakından takip ettiği görülmüştür. Bu bağlamda Mustafa Kemal, “*Anadolu’da işlenen suçların faillerinin yakalanıp asılması, mallarına el konulması ve asker kaçaklarının evlerinin yakılması uygulamalarına son verilmesi*” yönündeki düşüncelerini mecliste dile getirmiştir.⁴² Mustafa Kemal, hukuksal anlamda kanunların ve nizamnamelerin gücünden yararlanılması kanaatinde olmuştur. İşlenen suçlar arasında, günün şartları değerlendirildiğinde; *Devletin Sırlarına Karşı İşlenen Suçlar* arasında “casusluk”, *Hükümdar ve Devlet Aleyhine İşlenen Suçlar* kapsamında “bozgunculuk”, “devlet aleyhine propaganda” ve “askerden firar” suçlarına 1914 yılında yürürlüğe giren *Esrar-ı Askeriye İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Kanun* hükümleri uygulanmıştır.⁴³

3. HIYANET-İ VATANİYE KANUNU’NUN OLUŞUMU: GÜVENLİK VE ASÂYİŞ

TBMM, otoritesinin devamlılığı ve güvenlik alanında emniyet ve asâyiş tesisinde düzenli bir ordu teşkilatının varlığına ihtiyaç duymuştur.⁴⁴ Anadolu’da emniyet ve asâyiş alanında sancılı süreçler yaşanırken böyle bir ortamda Karahisar-i Sahib Mebusu Mehmet Şükrü Bey tarafından mecliste *Hıyanet-i Vatanîye Kanunu* ile ilgili 25 Nisan 1920 tarihinde ilk kez kanun teklifi sunulmuştur. Kanun teklifinde, “*TBMM’nin çalışmalarını olumsuz yönde hedef alan ve saldırılarda bulunan kişilerin cezalandırılması, ‘vatana ihanet’ suçuyla ithâm edilmeleri ve ‘idam’*

³⁷ Özlem Çankaya, *Milli Mücadele Döneminde Asker Firarileri*, s. 58.

³⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni “casusluk” suçu kapsamında en çok meşgul eden milletler, Ermeniler ve Rumlar görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldız Devci Bozkuş, “Milli Mücadele Dönemi’nde İstihbarat ve Casusluk Faaliyetlerinde Gayrimüslimler”, *Miras ve Değişim: Osmanlı’ndan Cumhuriyet’e Jandarma*, Ed., İsmail Hakkı Demircioğlu, vd., Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 366.

³⁹ Şerafettin Turan, “Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) Hayatı”, s. 314.

⁴⁰ Cevdet Küçük, “Milli Mücadele”, s. 77; Ergün Aybars, “Hıyanet-i Vatanîye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)”, s. 1-3.

⁴¹ Recep Murat Geçikli, Doğan Koçak, “TBMM’nin Açılış Sürecinde Siyasi Yapılanma (Mart-Mayıs 1920)”, s. 113; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, s. 285-289; “Mustafa Kemal Atatürk’ün Bildirisi”, (1920). İkdâm, 16-17 Mart; “Mustafa Kemal Atatürk’ün Bildirisi”, (1920). *Vakit*, 17 Mart.

⁴² Ergün Aybars, “Hıyanet-i Vatanîye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)”, s. 1-3; Ceza uygulamaları arasında “*asılarak ya da kurşuna dizilerek idam, kale-bend, kürek ve ağır hapis, sürgün, dayak, zararı ödetme, suçlunun mal ve mülküne el koyma, malını ve mülkünü yakma, gözaltında bulundurma, görevden uzaklaştırma, halk, ailesi ve asker önünde teşhir, askerden kaçanların yerine ailesinden başka bir erkeği askere alma, yaşadığı köy ya da mahalle sakinlerinden para alma*” gibi cezalar yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özlem Çankaya, *Milli Mücadele Döneminde Asker Firarileri*, s. 204.

⁴³ *Düstur*, II. Tertip, C. 6, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1334, s.1363-1365; Abdurrahman Bozkurt, “I. Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti’nde Casusluk Faaliyetleri ve Güvenlik Algısı 1914-1915”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 36, (2014), s. 7-8; Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 41; Muhammed Sarı, “Birinci Dünya Savaşı’nda Batı Anadolu’da Rumların Casusluk ve Çetecilik Faaliyetleri”, *History Studies International Journal Of History*, C. 7, S. 1, (2015), s. 180. Celil Bozkurt, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nili Casusluk Örgütü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 99, (2019), s. 11.

⁴⁴ Ergün Aybars, “Hıyanet-i Vatanîye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)”, s. 1-3; Rıdvan Bal, “Kuvâ-yı Milliye’den Düzenli Orduya Geçiş Süreci Gelişmeleri ve Birinci İnönü Savaşı’na Etkileri”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. Özel Sayı, (2021), s. 33; Kemal Arı, “İstiklal Harbi’nde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş”, *Türk İstiklal Harbi’nde Kuva-yı Milliye, Düzenli Ordu ve Cephe* (16 Mayıs 2014), Yay, Kurulu, Ali Bal, vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014, s. 5.

cezası almaları” yer almıştır. Bunun yanı sıra, bu kanun kapsamında verilecek “idam” cezasının Osmanlı Ceza Kanunu’ndaki karşılığı 56’ncı Maddede yer almıştır:⁴⁵

“Her kim memaliki mahrusa ahalisini yekdiğeri aleyhinde silahlandırarak mukateleye tahrik ve igraya veyahut bâzı mahallerde gasıb ve garet ve tahribi memleket ve katli nüfus efalini ikaa mütecasir olup da kaziyey fesat tamamiyle fiile çıkar veyahut maddei fesadın icrasına başlanmış olursa ol kimse keزالik idam olunur.”⁴⁶

Meclis görüşmeleri dâhilinde TBMM’de teklif edilen *Hiyanet-i Vataniye Kanunu*’nun maddelerine bakıldığında;⁴⁷

Madde 1: *“Makamı muallâyı hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yedi canipten tahlis ve taarruzatı def maksadına matuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fiilen veya tahriren muhalefet veya ifsadatta bulunan kesian, haini vatan addolunur.”*

Madde 2: *“Bilfiil hiyaneti vataniyede bulunanlar şaiben idam olunur. Feranzimethal olanlar ile müteşebbisleri Kanunu cezanın kırk beşinci ve kırk altıncı maddesi mucibince tecziye edilirler.”*

Madde 3: *“Vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezmenei muhtelif ede eşhası muhtelifeyi sırren ve kavlen hiyaneti vataniye cürmüne tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesaiti muhtelif ile tahriren ve tersimen irtikâp eyliyenler muvakkat küreğе konurlar. Tahrikat ve teşvikat sebebiyle maddei fesat meydana çıkarsa muharrik ve müşevvikler idam olunurlar.”*

Madde 4: *“Hiyaneti vataniye maznunlarının mercii muhakemesi ikan cürüm edilen mahaldeki bidayet ceza mahkemesidir. Ahvali müstacele ve fevkâlâdede maznunun derdest edildiğ i mahal mahkemesi de icrayı muhakeme ve itayi karara salâhiyettardır.”*

Madde 5: *“Hiyaneti vataniye maznunlarının muhakemesi bidayet ceza mahkemelerinden verilecek gayri muvakkat tevkif müzekkeresi üzerine her halde mevkufen icra edilir.”*

Madde 6: *“Zabıtai adliye memurlarının tanzim edecekleri tahkikatı iptidaiye evrakı dairei istintaka tevdi olunmaksızın mahallin en büyük mülkiye memuruna ita olunur ve onun tarafından dahi müddeiumumiler vasıtasıyla yirmi dört saat zarfında mahkemeye verilir.”*

Madde 7: *“Hiyaneti vataniye maznunlarına ait muhakemat, bir sebebi mücbir olmadıkça âzami yirmi günde hükme raptolunacaktır. Bu müddeti bilâsebebi mücbir tecavüz ettiren mahallî zabıtası ile mahkeme heyeti Kanunu cezanın yüz ikinci maddesi zeyli mucibince cürmünün derecesine göre tecziye edilmek üzere mafevki mahkemesince muhakemesi bilicra âzami yirmi gün zarfında hükme raptedilecektir.”*

Madde 8: *“İşbu kanuna tevfikana mehâkimden sâdır olacak mukarrer at katî olup Büyük Millet Meclisince badettasdik mahallerinde infaz olunur. Tasdik edilmediğ i takdirde Meclisçe ittihaz edilecek karara tevfigi muamele olunur.”*

Madde 9: *“İşbu ceraimin emri muhakemesi için mahkemelerce istenilen şahsa, celp ve davete hacet kalmaksızın bilâ; hüküm ihzar müzekkeresi tastır kılınır.”*

Madde 10: *“İsyana iştirak etmiyen eşhas hakkında ligarezin isnadatta bulunanlar isnat ettikleri cürmün cezasıyla mücazat olunurlar.”*

Madde 11: *“Haklarında gıyaben hüküm sâdır olan eşhas, derdestlerinde işbu kanuna tevfigana yeniden ve vicahen muhakemeleri icra olunur.”*

Madde 12: *“İşbu kanun her mahallin idare âmiri tarafından nahiye ve kaza, liva ve vilâyat merkezlerine ve köy heyeti ihtiyariyeleri, müçtemian celbedilerek ifnam ve sureti tebliğ i mutazammın heyeti mezkûre âzalarının imzalarını havi zabıt varakaları tutularak idare meclislerince hifzedilmekle beraber kavaninin neşir ve ilânı hakkındaki kanuna tevfigana ayrıca neşir muamelesi dahi yapılacaktır.”*

⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 4, s. 79-80.

⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 4, s. 79-80; Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s. 45.

⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 3, s. 63.

Madde 13: “İşbu kanunun icrayı ahkâmına Büyük Millet Meclisi memurdur.”

Madde 14: “İşbu kanun her mahalde tarihi tebliğ ve ilânından kırk sekiz saat sonra mer’i olacaktır.” şeklinde düzenlendiği görülmektedir.⁴⁸

TBMM, *Hıyanet-i Vataniye Kanunu* kapsamında meclis kararlarına riâyet etmeyenlerin bu kanun çerçevesinde yargılanmasını hedeflemiştir. Hukuk literatüründe yer alan “casusluk” ve “vatana ihanet” suçlarının bu kanun çerçevesinde yargı süreçlerinin yürütülmesinin önünün açılması istenmiştir. Doğal olarak az rastlanan suçlar arasında yer alan bu suçlar, meclis görüşmelerinde de dile getirilmiştir. Bu suçlarla ilgili 25 Nisan 1920 tarihinde TBMM’nin üçüncü oturumunda söz alan Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey, “*Vatana ihanet ve casusluk suçlarına harp zamanında bizzat karşılaştığını ve bu suçlar kapsamında kanun eksikliğinin olduğunu*” dile getirmiştir. Aynı mebus, “*bu suçların mahkeme safhalarında, suçun manevi unsurları olan ‘kast’ ve ‘taksir’ kavramlarına dikkat edilerek yürütülmesi*” gerektiğini beyan etmiştir.⁴⁹

Osmanlı Devleti’nin ceza hukuku alanında kullandığı *Osmanlı Ceza Kanunu*’nun temsil yeteneğindeki problemler TBMM’de dile getirilmiştir. Bu bağlamda Sinop Mebusu Hakkı Sami Bey, 26 Nisan 1920 tarihinde kanunun düzenleme aşamasındaki meclisin dördüncü oturumunda “*Osmanlı Ceza Kanunu’nun vatandaşların gelenek ve göreneklerini yansıtmadığını ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun toplumun en alt kesimine kadar uygulanmasını*” dile getirmiştir.⁵⁰

Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey, 27 Nisan 1920 tarihinde meclisin beşinci oturumunda “*kanuna verilecek ismin, işlenen fiille benzer özellikler taşıması gerekliliği*” üzerinde durmuştur. Bu minvalde mebus, “*kanuna verilecek ismin işlenen fiille örtüşmesi ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu şeklinde telâffuz edilmesinin*” vatandaşlar üzerinde olumlu etkilerinin olacağı kanaatini bildirmiştir.⁵¹

TBMM, yapısal nitelikleri nedeniyle meclisin oluşumunda “İradı Milliye” anlayışının izleri çerçevesinde kurulmuştur. Bu nedenle meclis görüşmelerinde “İradı Milliye” özelliklerini kendi içerisinde barındıran meclise herhangi bir saldırının kabul edilmediği ve şüphelilerin “vatan haini” suçu kapsamında yargılanması kararlaştırılmıştır. Erzurum Mebusu Necati Bey, 27 Nisan 1920 tarihinde meclisin beşinci oturumunda İradı Milliye anlayışı doğrultusunda “*İradı Milliye’yi temsil eden TBMM’nin meşruluğunu tehdit edenler vatan haini sayılmalıdır*” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir. Akabinde, Kütahya Mebusu Abdülkadir Bey ise “*TBMM, İradı Milliye’den doğduğu için meşru özellikler ihtiva eder*” şeklinde beyanlarda bulunmuştur.⁵²

4.HIYANET-İ VATANİYE KANUNU ÇERÇEVESİNDE İZLENEN YARGI SÜRECİ

4.1.Suçun Manevi Unsurları

TBMM, 27 Nisan 1920 tarihinde meclisin beşinci oturumunda gündeme gelen *Osmanlı Ceza Kanunu* ve *Hıyanet-i Vataniye Kanunu*’nda birbirleriyle örtüşmeyen suçların aynı kanun maddesi altında toplanmasını hedeflemiştir. Buradaki amaç yargı süreçlerindeki kararsızlığı ortadan kaldırmak olarak değerlendirilebilir. Meclis görüşmelerinde *Hıyanet-i Vataniye Kanunu* bağlamında “isyanı teşvik” ve “isyancılara silah ve mühimmat tedarik” fiillerinin işlenmesi hâlinde *Devletin Dış Güvenliğini İhlal Eden Cürüm ve Cünhalar* arasında yer alan “vatana ihanet” suçu kapsamında değerlendirilmesine karar verilmiştir. Yapılan bu düzenlemelerle birlikte meclis görüşmeleri dâhilinde kabul edilen maddelerin tekrar görüşülmemesine ve değiştirilmemesine karar verilmiştir.⁵³

Mebusların meclis görüşmeleri dâhilinde *Hıyanet-i Vataniye Kanunu* ile ilgili diğer bir husus suçun manevi unsurlarına açıklık getirilmesi olmuştur. Kanun kapsamında işlenen suçların cezai müeyyideler alması, “kast”

⁴⁸ “Hıyanet-i Vataniye Kanunu”, (Kabul Tarihi: 02.05.1336, Resmi Gazete Tarihi 07.02.1337 No:1), *TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi*, C.1, TBMM Ankara Matbaası, Ankara 1959; *Türk İstiklâl Harbi Serisi-Batı Cephesi*, C. 2, Kısım 2, s. 212.

⁴⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 3, s. 66; Haluk Şengül, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Çıkardığı İlk Kanunlardan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaya Konulması”, *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. TBMM’nin 100. Yılı Özel Sayısı, (2020), s. 152-179; Ergün Aybars, “Hıyanet-i Vataniye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)” s. 1-3.

⁵⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 4, s. 79-80; Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s. 45.

⁵¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 5, s. 99-103.

⁵² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 5, s. 99-103.

⁵³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 5, s. 99-103.

ve “taksir” manevi unsurları doğrultusunda hareket edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.⁵⁴ Suçun manevi unsurları dâhilinde değerlendirilen *Hiyanet-i Vataniye Kanunu*, işlenen fiilin “teşebbüs” halinde gerçekleşmiş olmasının cezâi müeyyidenin verilemeyeceği anlamına gelmediğini göstermiştir. Meclis görüşmeleri bu açıdan değerlendirildiğinde işlenen fiilin “silahlı” ya da “silahsız” oluşuna bakılmaksızın cezâi müeyyidenin değişmeyeceği düşüncesi hâkim olmuştur.⁵⁵ Buna istinaden Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey, 27 Nisan 1920 tarihinde meclisin beşinci oturumunda “*Hiyanet-i Vataniye Kanunu kapsamında vatana ihanet edenler dışında, bu duruma iştirak edenlerin cezalarının hafifletici nedenler arasında yer almasını*” istemiştir.⁵⁶ Mebusların beyanlarından anlaşıldığı üzere işlenen suçların fiillerine göre cezai müeyyidelerin verilmesi hedeflenmiştir. Kanun kapsamında suçun “teşebbüs” veya “kasten” işlenmesi hâlinde duruma göre *İnsan Nefsine Yönelik Cezalar* da “idam” cezası veya *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar* arasında “kürek” cezası uygulanması düşünülmüştür.⁵⁷ Bu kapsamda *Hiyanet-i Vataniye Kanunu* dâhilinde sözlü veya yazılı olarak meclisi eleştiren ya da fiili saldırıda bulunanlar hakkında “kürek” cezası ön plana çıkmıştır. *Osmanlı Ceza Kanunu*’nun 46’ncı Maddesi hükümleri doğrultusunda cezai müeyyideler uygulanmıştır.⁵⁸ *Hiyanet-i Vataniye Kanunu* kapsamında işlenecek bir fiilde, failin kendi isteğiyle suçtan vazgeçmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

4.2. Mahkeme Süreci

Hiyanet-i Vataniye Kanunu kapsamında mahkeme süreçlerinin nasıl işlevsellik kazanacağı meclis görüşmelerine yansımıştır. Bu görüşmelerde duruşmaların vilayetlerde mi yoksa kazalarda mı görülmesi meselesi gündeme gelmiştir. Bu kapsamda meclis görüşmelerine de yansıyan duruşmaların hangi mahkemelerde icra edileceği hususu, *Hiyanet-i Vataniye Kanunu* bağlamında “suçun işlendiği yer” bakımından görülmesi gerektiği dile getirilmiştir. Çünkü suçun meydana geldiği yerin mahkemelerinde duruşmaların görülmesi, yargı sürecinin daha sağlıklı yürütülmesine olanak sağlamıştır.⁵⁹ Bununla birlikte asıl hedeflenen ana gaye; yargı süreçlerinin hızlandırılması ve zaman kaybı yaşanmadan duruşmaların karara bağlanması olmuştur. Dönemin ulaşım ağı şartları incelendiğinde karayolları ağı yeterince gelişmiş olmadığı görüldüğünden kazalarda meydana gelen suçların Kaza Mahkemelerinde görülmesinin ve karara bağlanmasının gerekliliği dile getirilmiştir. Bunun sağlanması için meclis görüşmelerinde, Bidâyet Mahalle Mahkemelerinin yetkilerinin artırılması gerektiği düşünülmüştür.⁶⁰

Mahkemelerin yapısı bakımından suç tasnifi değerlendirildiğinde Liva (veya Vilayet) Mahkemelerinde genellikle *Kişiler Karşı Suçlarda* “cinayet” suçları kapsamında duruşmalar karara bağlanmıştır. Liva Mahkemelerinde verilen “idam” cezalarının Kaza Bidâyet Mahkemelerinde verilmesi, hukuksal anlamda bazı problemlere yol açmıştır. Meclis görüşmelerinde bu yargı sürecindeki problemlerin önüne geçmek için “kasten adam öldürme” olaylarının faillerinin en yakın Cinayet Mahkemelerine sevk edilmesinin hem zaman tasarrufu hem de devlet hazinesine maddi katkı sağlayacağı düşünülmüştür. TBMM Zabıt Ceridesine de yansıyan bu durum, Kaza Bidâyet Mahkemelerinde yeterli hâkim ve savcının bulunmamasının, yargı sürecinin sağlıklı yürütülmesine engel teşkil ettiğini göstermiştir.⁶¹ Mahkemelerle ilgili diğer önemli bir husus ise meclis görüşmelerinde de dile getirilen Kaza Bidâyet Mahkemelerinin 3 yılı kadar hapis cezası yetkisinin *Kişilere Karşı Suçlar* arasında yer alan “cinayet” suçları kapsamında elini kolunu bağlayan bir sınırlama olarak görülmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle kazalarda meydana gelen olayların Kaza Bidâyet Mahkemelerinden Vilayet Mahkemelerine sevkinin, kovuşturmanın

⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 115-117.

⁵⁵ Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne karşı teşebbüs halinde işlenen suçlarında ceza alması” yönünde beyanını dile getirmiştir. Ayrıca Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey ise “*Hiyaneti Vataniye Kanununa ceza tayininde failin silahlı ya da silahsız olması durumu değiştirmeyecektir. Kavlen hâini vatan olanlar memlekette propaganda yapmak veya aleni konferanslar vermek, yahut köylerde ifsadatta bulunmak şeklinde hareket edenlerdir.*” şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 5, s. 107.

⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 5, s. 109.

⁵⁷ Mustafa Avcı, “Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi”, *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, Yay. Haz. Fethi Gedikli, C. 1, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, 639-655.

⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 115-117.

⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 4, s. 82-84; *Hiyanet-i Vataniye Kanunu*’nun dördüncü maddesine bakıldığında: “*Hiyaneti vataniye cürmünün, faillerinin mercii muhakemesi ikai cürüm edilen mahaldeki bidayet ceza mahkemesidir. Ahvali müstacele ve fevkalâdede mücrimin derdest edildiği mahal mahkemesi de icrayi muhakeme ve itayı karara selâhiyettardır.*” durumu açıklar niteliktedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 118.

⁶⁰ Karahisar-ı Sahib Mebusu Şükrü Bey, “*Hiyanet-i Vataniye Kanunu’na cezai müeyyidelerin eklenmesi ve yerel mahkemelerin ise karar verme yetkilerine haiz olmaları*” yönünde beyanlarını mecliste dile getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 4, s. 82-84.

⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 118-120.

selâmeti açısından sakıncalar barındırdığı mecliste belirtilmiştir.⁶² Bu bağlamda *Devletin Dış Güvenliğini Tehdit Eden Cürüm ve Cünhalar* arasında yer alan “vatana ihanet” suçu kapsamında faillerin başka bir şehirde yakalanması durumunda şahitlerin 20 gün içinde Vilayet Mahkemelerindeki duruşmalara sevk edilmesinin sağlanması gerekmektedir. Yargı sürecindeki zaman kaybını önlemek için meclis görüşmelerinde şahitlerin ifadelerinin “istinabe” yoluyla alınmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.⁶³

TBMM’de mebusların dile getirdiği diğer önemli husus emniyet ve asâyişin tesisinde kolluk kuvvetlerinin sayısının yetersiz olduğu düşüncesi yer almıştır. Ayrıca yargı süreçlerinde önem arz eden mahkemelerin sayısının yetersiz olduğu belirtilmiştir.⁶⁴ Mülkî anlamda ise kazaların mülkî amiri olan kaymakamlar, olayları jandarmaya havale etmekle görevlendirilmişti. Jandarma tarafından yapılan tahkikatların 24 saat içinde mülkî amir tarafından mahkemeye sunulması hedeflenmiştir.⁶⁵

5.ASÂYİŞİN TESİSİNDE SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİ

Tarihsel süreçte insan topluluklarının bir düzen içinde hayatlarını devam ettirebilmeleri, asâyiş alanında devletlerin uyguladığı güvenlik politikalarıyla etkili olmuştur. Bu güvenlik politikaları, kendi koşulları çerçevesinde ele alındığında şartların analizi açısından araştırmacılara sağlıklı sonuçlar vermesi bakımından önem taşımıştır. Bu pencereden bakıldığında TBMM Zabıt Ceridelerine yansıyan mebusların konuşmaları, asâyiş alanında Seyyar Jandarma Müfrezelerinin önemini açıklar mahiyettedir. Seyyar Jandarma Müfrezelerinin güvenlik alanında bu kadar önem taşımasının nedeni olarak Anadolu’da her tarafa yetecek seviyede zâbıta bulunmaması gösterilebilir. Bu durum askeri kıtalardan Seyyar Jandarma Müfrezeleri oluşturma gerekliliği fikrini doğurmuştur.⁶⁶

TBMM meclis görüşmelerinde jandarma ve polis teşkilatlarının “eşkıyalık” olaylarıyla uğraşmalarının güvenlik tedbirleri bağlamında şehir içi güvenliğin tesisinde bazı problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum Seyyar Jandarma Müfrezelerinin kurulması düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Meclis görüşmelerinde, Seyyar Jandarma Müfrezelerinin doğrudan doğruya Müdafaa-i Milliye’nin emrine bağlanması yönünde karar alınmıştır.⁶⁷ Müdafaa-i Milliye’nin emrine bağlanan Seyyar Jandarma Müfrezelerine şehir dışında kalan kırsal alanların güvenliğini tesisinde görevler verilmiştir. Kırsal alanların güvenliğini üstlenen Seyyar Jandarma Müfrezeleri, askeri teşkilat düzeninde kurulmuştur. Buradaki amaç askeri teşkilatın yükünü azaltmak ve harp zamanında kırsal alanlardaki emniyet ve asâyiş olaylarının önlenmesinde rol oynamaktır. Kırsal alanların emniyet ve asâyişinin tesisinde önemli problemlerden biri olan “eşkıyalık” olaylarının çözüme kavuşturulması ve şehir içi güvenlik alanında jandarma ve polis teşkilatlarının görev yükünün azaltılması hedeflenmiştir.⁶⁸

Meclis görüşmelerinde, iç güvenlik alanındaki asâyişin tesisinde jandarma teşkilatının görev alması, harp alanında ise askeri teşkilatın yer alması gündeme gelmiştir. Harp alanındaki askerlerin vatani görevlerini icrası esnasında yaşanan jandarma teşkilatındaki maaş krizi de meclise yansımıştır. Emniyet ve asâyişin tesisi, hem sosyolojik hem de ekonomik gelişmelere ön ayak olmuştur. Kuvâ-yı Milliye örneğinde olduğu gibi vatan savunmasında askerler maaş almadan gönüllü olarak görev yapmışlardır. Bu açıdan Seyyar Jandarma Müfrezeleri,

⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 121; Sinop Mebusu Mehmet Şerif Bey’e göre “Hiyaneti Vataniye Kanunu kapsamında işlenen suçların suç yerinin mahkemesinde görülmesi zaman bakımından yargı süreçlerinin daha hızlı işlerlik kazanacağını” dile getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 128

⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 121-122; Hiyaneti Vataniye Kanunu kapsamında kazalardaki mahkemelerde adliyelerin olmaması ve liva mahkemelerinde duruşmaların görülmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 127-128.

⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 4, s. 82-84.

⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İctima 6, s. 129-130.

⁶⁶ Jandarma tarihi alanında önemli eserler arasında yer alan ve Seyyar Jandarma Müfrezeleri ile ilgili önemli bilgiler için bkz. Ahmet Çermeli - Halil Atabey, Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, *Asâyiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı*, C.1, Kozan Ofset, Ankara, 2002, s. 200-201; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 100; Hikmet Tongur, *Türkiye’de Genel Kolluk*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016, s. 352-353; Halim Aliyot, *Türkiye’de Zabıta*, Kozan Ofset, Ankara, 2008, s. 329-330. Süleyman Tekir, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Jandarma, Kuruluş Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020, s. 302-308; “Piyade, Süvari Sınıflarından Mürekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanun”, (Kabul Tarihi: 07.06.1336, Resmi Gazete Tarihi 14.02.1337 No:5), TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi, C.2, TBMM Ankara Matbaası, Ankara, 1981.

⁶⁷ Lâzistan Mebusu Ziya Hurşid Bey, “İsmet Beyefendinin ifadelerinden şöyle anladım ki; bu seyyar jandarmalar bu en ziyade asâyişi dâhilî ile meşgul olacaklardır” demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 108.

⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 100.

harp alanı dışında kırsal alanların güvenliğinin tesisinde önem taşımıştır.⁶⁹ TBMM, otoritesini güçlendirmek ve emniyet ile asâyiş alanında oluşturulacak kanunun ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu konuyla ilgili Saruhan Mebusu Necati Bey, 7 Temmuz 1920 tarihinde meclisin yirmi beşinci oturumunda “*Memleketin müdafaası ve asâyişin tesisinin mutlak surette yerine getirilmesi kanunla belirlenmiştir.*” şeklinde beyanını dile getirmiştir. Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey ise, “*Seyyar Jandarma Müfrezeleri ile asıl hedeflenen Kuvâ-yı Milliye’yi güçlü tutmaktır*” amacını gütmüştür. Seyyar Jandarma Müfrezeleriyle birlikte cephenin yükünü azaltmak amaçlanmıştır.⁷⁰ Doğal olarak bu durumun yaşanması, günün koşulları gereği asâyiş alanında askerlerin kullanılması gereğini doğurmuştur. Bu minvalde şartlar incelendiğinde askeri teşkilat içinde görev alan askerlere hem harp alanında hem de asâyiş alanında görev verilmesi, güvenlik alanında bazı problemlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.⁷¹

Güvenlik alanındaki meclis görüşmelerinde, Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey, “*Askeri kıtâ ve jandarma müfrezesinin ayrımı neticesinde, hem şehirde hem de kırsal alanda güvenliğin tesisi sağlanacaktır.*” şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir. Meclis görüşmelerinde, Seyyar Jandarma Müfrezelerinin ilk aşamada nerede kurulacağı konusu gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda, ilk müfrezelerin Ankara ve Sivas illerinde kurulması düşüncesi meclis görüşmelerine yansımıştır. 27 Temmuz 1920 tarihinde meclisin yirmi beşinci oturumunda söz alan Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey, “*Seyyar Jandarma Müfrezeleri için Ankara ve Sivas illerinde kıta ve müfreze merkezleri kurulmasını*” istemiştir.⁷²

Meclis görüşmelerinde kanunun oluşturulma aşamasında silah, mühimmat ve teçhizâtlara da açıklık getirilmiştir.⁷³ Seyyar Jandarma Müfrezelerinin imkân ve kâbiliyetleri açısından değerlendirildiğinde, ağır silahlarla donatılmış ve eşkiyalıkla mücadele edebilecek seviyeye getirilmesi hedeflenmiştir.⁷⁴ 27 Temmuz 1920 tarihinde meclisin yirmi beşinci oturumunda kurulacak müfrezelerle ilgili söz alan Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey’e göre, “*müfrezelerin iâşe ve giderleri Devlete ait olacak ve müfrezelerin sayıca kuvveti beş bin olacak şekilde planlanması, ayrıca 30 bin civarında olan Jandarma kuvvetinin sayısının 50 bine çıkarılması*” hedeflenmiştir.⁷⁵

6.MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRIYETİ UMUMİYESİNİN GÜVENLİK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Uluslararası güvenlik konjonktüründe devletler, iç ve dış güvenlik tehditlerine karşı mücadele ederken, aynı zamanda önleyici güvenlik tedbirlerinin oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Bu önleyici güvenlik tedbirlerinin oluşmasında, harp alanında kazanılan zaferlerin siyasî alanda başarıya ulaşması, denetim mekanizmasının gerekliliğini doğurmuştur. Bu maksatla, Mustafa Kemal’in talimatları doğrultusunda, uluslararası alanda başarıların resmî olarak kabul görmesi için Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin kurulması fikri ortaya atılmıştır. Bu suretle, *Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Teşkiline Dair Kanun*, 7 Haziran 1920 tarihinde TBMM’den geçerek, 14 Şubat 1921 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.⁷⁶

Uluslararası güvenlik politikaları çerçevesinde bakıldığında, düzenli bir teşkilatın istikrarlı güvenlik politikalarına önyak olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Yunanistan ve Bulgaristan’daki güvenlik kurumlarıyla benzer nitelikler taşıyan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin bu devletlerde iyi bir seviyede olduğu ifade edilebilir.⁷⁷

⁶⁹ Kırşehir Mebusu Müfit Edeni, meclis görüşmelerinde “*Hâlbuki biz memleketimizin asâyişini, memleketimizin her türlü taarruzdan masuniyetini muhafaza etmek için bu gibi kanunî teşkilâta taraftarız.*” şeklinde beyanlarını dile getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 107.

⁷⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 104.

⁷¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 102.

⁷² *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 100.

⁷³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 108.

⁷⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 102.

⁷⁵ TBMM meclis görüşmelerinde söz alan Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey, “*Seyyar jandarma ismiyle bu teşkil edeceğimiz kıtaatı, bi-dayete arz ettiğim gibi, dâhili asâyişin cemin ve taklîbinde kullanmak isteriz. Fernen daha ziyade harice karşı ordu teşkilatı demektir.*” demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 103; Jandarma kuvvetinin sayısı ile ilgili olarak Buldur Mebusu İsmail Suphi Bey ise “*Jandarmanın sayısının 30 bin olduğunu*” dile getirmiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 106.

⁷⁶ <https://hukukbook.com/matbuat-ve-istihbarat-muduriyeti-umumiyesi-teskiline-dair-kanun/> Erişim Tarihi: 10.04.2025; Muhammet Ünal Arvas, “Türk Basın Tarihi Açısından Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti-i Umumiyesi Künye Albümünün Yeri ve Önemi”, s. 136; Hikmet Zeki Kapçı, “Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü’nün İstihbarat Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 269; Aykut Çağlak, “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti-i Umumiyesi’nin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları”, s. 27; “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Teşkiline Dair Kanun”, (Kabul Tarihi: 07.06.1336, Resmî Gazete Tarihi 14.02.1337 No:6), *TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi*, C.2, TBMM Ankara Matbaası, Ankara 1981.

⁷⁷ Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey bu durumla ilgili meclis görüşmelerinde “*Yunanlılar, bundan evvel verdiğim takirde izah ettiğim veçhile, muharebeye başlamadan evvel propagandaya başlamışlar ve cephelerde en büyük muvaffakiyeti propagandalar sayesinde temin etmişlerdir*” demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 128.

Uluslararası güvenlik hususunda Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, kazanılan zaferlerin ve bağımsızlık adına atılan adımların yabancı devletlere gösterilmesi açısından önem teşkil etmiştir.⁷⁸ Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin ana hedefleri arasında; “Avrupalı uluslara karşı kazanılan egemenlik ve bağımsızlığın önemini ve meşruiyetini göstermek, ülke içinde ise bütün alanlara bu anlayışı yaymak ve benimsetmek” yer almıştır. Bu maksatla Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin programında aşağıdakiler yer almaktadır:

Tablo 1: Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin Programı⁷⁹

Bağımsızlık ve egemenlik mücadelesinde kazanımların haklılığını Avrupa basınına iletmek.
Dünya basınına yakından takip etmek ve tahlillerde bulunmak.
Ülke içerisinde tüm iletişim organlarını kullanarak yayımlar oluşturmak.
Ülkenin dört bir yanına gazeteleri dağıtmak ve kontrollerini sağlamak.
Türk-İslâm âlemini ilgilendiren konularda yazılar yazmak ve yayımlamak.
Ülkenin dört bir yanına muhabirler göndermek.

(Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Güvenlik bağlamında değerlendirilen Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, yaşanabilecek iç ve dış tehditlerin bertaraf edilmesi hususunda bünyesinde propaganda unsurları içermiştir. Bu dönemde harp alanını terk eden asker sayısının gittikçe artması, bu kurumun önemini daha da artırmıştır. Askeri teşkilat alanındaki problemlerin yanı sıra basın ve iletişim araçlarından azami derecede yararlanmanın, uluslararası güvenlik konjonktüründe önemi büyük önem taşımıştır. Öncelikle devletin düşüncelerini şehir, köy ve kasabalara yaymak gerekmektedir. Bu konuyla ilgili meclis görüşmelerine yansıyan *Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin Teşkiline Dair Kanun*, bazı tartışmalara yol açmıştır. Mevcut kanunların aynı işlevi görmesi nedeniyle bu kanunun yenilenmesi ve güncellenmesi gerekliliği gündeme gelmiştir.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin kuruluşundaki ana gaye, devletin müdafaasında tüm halkı tek şemsiye altında toplayacak bir teşkilat oluşturmaktır.⁸⁰ Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Trabzon, Antalya, Kars, Adana, İzmit, Aydın, Söke, Kuşadası, İzmir, Denizli ve Nazilli’de istihbarat şubeleri açmıştır. Bu şubelerin gayeleri arasında düşmana karşı istihbarat toplamak ve propaganda faaliyetlerini yakından takip etmek gibi görevler bulunmaktadır.⁸¹ Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, gazetelerin kâğıt, harf ve diğer ihtiyaçlarına katkıda bulunmasının yanı sıra, Anadolu Ajansı’nı 7 Haziran 1920 tarihinde bünyesine katmıştır.⁸²

7. FIRARİLER HAKKINDA KANUNU’NUN OLUŞUMUNDA ASÂYİŞ VE GÜVENLİĞİN ETKİLERİ

TBMM’de dile getirilen önemli konulardan biri, devlet teşkilatı içerisinde önemli bir yer tutan askeri teşkilatın yaşadığı problemlerin, devletin bekâsı ve istikbalini zedeleyecek bir hal alması düşüncesidir. Şartlar ele alındığında, mütareke sonlarına doğru asker firarlarında bir artış olduğu söylenebilir. Bunun yanında, meclis görüşmelerinde asker firarlarıyla ilgili ceza hukukunda düzenlemelere gidilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, toplumda asker firarlarıyla ilgili cezâi müeyyide yok düşüncesi hâkim durumdaydı. Asker firarlarıyla ilgili 8 Eylül 1920 tarihinde TBMM Esbabı Mucibi Layihasına yansıyan durum aşağıda belirtilmiştir:

“Mesela Sivas havalisinde bazı taburların muharip mevcudu seksen, yüz nefer iken üç dört nefere tenezzül etmiştir. Bu son günlerde tebdili mevki dolayısıyla mevcudu yüz küsur nefer olan bir taburdan bir gecede (24) ü

⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 125-126; İrşat Efendi Reisi İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey “Harice karşı menafili meşruamızı, davamızı ispat etmek, Avrupa ve cihan efkârında ve dâhilde efkânı umumiye meşru olan bir fikir, bir maksat etrafında toplamaktan ibarettir.” demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 128.

⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 126; Zeliha Hepkon, *Kemalist İdeolojinin Oluşumunda Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti-i Umumiyesi 1920-1931*, Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s. 97

⁸⁰ Asker firarları ile ilgili detaylı bilgiler için bkz., Ulvi Ufuk Tosun, *Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri Sorunu*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2019; Lazistan Mebusu Osman Bey, “kanunun tüm halkı kapsayacak şekilde hazırlanmasını” istemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 129.

⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 2, İctima 25, s. 129; <https://hukukbook.com/matbuat-ve-istihbarat-muduriyeti-umumiyesi-teskiline-dair-kanun/> Erişim Tarihi: 10.04.2025.

⁸² <https://hukukbook.com/matbuat-ve-istihbarat-muduriyeti-umumiyesi-teskiline-dair-kanun/> Erişim Tarihi: 10.04.2025; Dilara Uslu, “Ahmet Ağaoğlu Yönetiminde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti-i Umumiyesi” *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, C. 9, (2018), s. 172; Dilara Nergishan Koçer, “Türkiye’de Kamu Diplomasinin Kurumsallaşması: Matbuat İdaresi’nden İletişim Başkanlığı’na” *Konya Sanat*, C. 2, (2019), s. 91.

silahlı ve (52) si silahsız ceman (76) nefer ve keza mevcudu (70) olan Tokat süvari bölüğünden (34) nefer silah, cephan ve hayvanlarıyla firar etmişlerdir.”⁸³

TBMM’de gündeme gelen firar olaylarının önüne geçmek için uygulanan “hapis”, “darp” ve “pranga” müeyyidelerinin yeterli olmadığı kanısı dile getirilmiştir. Diğer taraftan, “idam” cezasının da telafi edilemez bir cezâi müeyyide olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, asker firarlarıyla ilgili Müdafaa-i Milliye cemiyetleri tarafından çalışmalar yapılmış, fakat yeterince sonuç alınamamıştır. TBMM’de firariler hakkında 11 Eylül 1920 tarihinde kabul edilen *Firariler Hakkında Kanun* maddeleri aşağıda belirtilmiştir.

Madde 1: “Muvazzaf ve gönü ile hizmeti askeriye dahil olupta firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebebiyet verenler ve firari derdest ve şevkinde tekâsül gösterenler ve firarileri ihfa ve iase ve ilbas edenler hakkında mülki ve askerî kavaninde mevcut ahkâm ve indelicap diğer gûna mukarreratı cezaiyeti müstakillen hüküm ve tenzif etmek üzere Büyük Millet Meclisi azalarından mürekkep (istiklâl mahkemeleri) teşkil olunmuştur.”

Madde 2: “Bu mahkemeler azasının adedi (üç) olup Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti ârasiyle intihap ve içlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur.”

Madde 3: “İşbu mahkemelerin adedini ve mıntakalarını Heyeti Vekilenin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tâyin eder.”

Madde 4: “İstiklâl mahkemelerinin kararları katî olup infazına bilûmum kuvayi müsellâha ve gayri müsellâhai Devlet memurdur.”

Madde 5: “İstiklâl mahkemelerinin evamir ve mukarreratını infaz etmeyenler veya infazda taallül gösterenler işbu mahkemeler tarafından tahtı muhakemeye alınır.”

Madde 6: “Her istiklâl mahkemesi ketebe ve müstahdemin maaşatı şehri yüz lirayı geçmeyecektir.”

Madde 7: “Her istiklâl mahkemesi vazifeye mübadereti anında firari ve bakaya efradının bir müddeti muayyene zarfında icabetini teminen her türlü vesaiti tebliğiyeye müracaat eder.”

Madde 8: “İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.”

Madde 9: “İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.”⁸⁴

Meclis görüşmelerine yansıyan diğer bir husus, *Osmanlı Ceza Kanunu*’nun asker firarlarına karşı uygulanan cezâi müeyyidelerinin caydırıcı olmadığı yönündeki düşüncelerin hâkim olmasıdır. Cezâi müeyyideler incelendiğinde, “3 ay hapis” ya da “6 ay hapis” ve “pranga” cezaları yer almaktadır. Böyle olunca, cezâi müeyyidelerin meclis saflarında sorgulandığı ve hapishanelerin geçici istirahat alanı olarak düşünülmesinin önüne geçilemediği görülmüştür. Saruhan Mebusu Necati Bey ise asker firarileriyle ilgili mecliste şunları söylemiştir: “Mesela Sivas havalisinde bazı taburların mevcudu seksen, yüz iken bugün üç dört nefere tenezzül etmiştir. Sonra bazı taburlardan bir gecede yirmi dördü silahlı, elli ikisi silahsız olmak üzere yetmiş altı nefer kaçmıştır.” TBMM’de firar olaylarının dağlarda eşkıyalık olaylarını artırdığı düşüncesi hâkim olmuştur. Meclis içerisinde yükselen sesler, bunun çözümünün “idam” cezası olduğu ve silahsız kaçanların mallarına el konulması yönünde olmuştur. Bu minvalde, asker firarlarının önlenmesi maksadıyla İstiklal Mahkemeleri teşkil edilmiştir.⁸⁵

Meclis saflarında, mebuslar arasında harp alanını terk eden askerlerin firarlarının önüne geçmek için propaganda araçlarından yeterince yararlanılmadığı kanısı yer almıştır. Vatan savunmasında başka milletlerden insanların harp alanında gayret sarf etmesi, yaşanan asker firarlarının mebuslar tarafından hiç tasvip edilmediği bilinmekteydi.⁸⁶ Bunun yanı sıra, asker firarlarına cezâi müeyyideler verilmesi hususu önem arz etmiştir. Ayrıca, meclis görüşmelerinde dile getirilen firar olaylarının yaşanmasından sonra verilecek cezai müeyyideler arasında, firar edenlerin ailelerinden “tazminat” cezası olarak karşılanması hususu meclis tarafından uygun bulunmamıştır. Mecliste, asker firarlarının nedenlerinin iyi araştırılmasının sağlıklı olacağı düşüncesi hâkim olmuştur:

⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 4, İçtima 61-79.

⁸⁴ “Firariler Hakkında Kanun”, (Kabul Tarihi: 11.09.1336, Resmi Gazete Tarihi 21.02.1337 No:21).

⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 4, İçtima 61, s. 26.

⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 4, İçtima 61, s. 28.

- Milli Mücadelenin ana gayesinin askerlere anlatılması,
- Asker sevkîyâtlarında asker kaçaklarının önlenmesi,
- Askerlerin firar sonrası ailelerinin göreceği muâmelelerin anlatılması gösterilebilir.

Meclis görüşmelerinde, devlet kurumlarında yer alan memurların, zâbitaların ve askeri teşkilat içinde emir-komuta yetkisi olan komutanların, asker kaçaklarının önlenmesinde büyük rol oynayacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Doğal olarak, asker kaçaklarının yaşanmasının altında birçok neden bulunmaktadır. Haksız alınan çürük raporları, askerler arasında vatan savunmasında moral ve motivasyonun bozulmasına sebep olmuştur. Bu durum, firar edenlerin eşkıyalığa bürünmesine yol açmıştır.⁸⁷ Diğer taraftan, firar eden askerlerin ailelerinin mallarının müsaderesi konusu mecliste ön planda olmuştur. Müsade işlemi öncesi 15 günlük süre verilmesi gündeme getirilmiştir.⁸⁸ Mecliste görüşülen diğer bir konu ise, firar eden askerlerin evlerine dönmesi ve ailelerinin bu durumu ilgili zâbitalara bildirmemesi, ayrıca eşkıyalığa bürünenlere gıda ve erzak temin edilmesi durumunda “suça iştirak” suçundan işlem yapılması gerekliliği olmuştur.⁸⁹

8.SONUÇ

Medeniyetler tarih boyunca toplumsal düzenin tesisinde “asâyiş” ve “güvenlik” alanındaki mekanizmalara ihtiyaç duymuştur. Her dönem, ulusların kendi özgün güvenlik politikalarıyla ön plana çıkmıştır. Bu perspektiften bakıldığında TBMM oturumlarına yansıyan mebusların konuşmaları, 1920-1921 yıllarındaki güvenlik politikalarını anlamak açısından önem taşıdığı değerlendirilmiştir. Anayasal düzenin tesisinde önemli normlar arasında “kanunlar” yer almıştır. Bu açıdan TBMM’nin Birinci Yasama Yılı’nda (23.04.1920-28.02.1921) Zabıt Ceridelerine yansıyan oturum görüşmeleri, çalışmanın temelini oluşturmuştur. TBMM’nin güvenlik alanında yürüttüğü politikalar analiz edildiğinde İstanbul ve Anadolu’da yaşanan asâyiş olaylarının çözümünde “kanunların” rolü yadsınamaz bir gerçek olarak görülmüştür. Özellikle Mütareke Dönemi ve İtilaf Devletleri ile mücadele safhalarında yaşanan asâyiş sorunları, “vatana ihanet” ve “casusluk” suçlarının artmasına neden olduğu meclis görüşmelerinden analiz edilmiştir. TBMM’nin yaşanan bu suçlara karşı kanun hamlesi olarak değerlendirilen Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun, meclisin otoriter anlamda güçlenmesine katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Yargı süreçlerinin işlevselliğinin nasıl sağlanacağı tartışmaları, meclis oturumunda dile getirilerek dönemin hukuk atmosferinin anlaşılmasına bazı soru işaretlerinin açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat dönemin ulaşım ağlarının yeterince gelişmemiş olması, işlenen suçların hangi mahkemelerde karara bağlanacağı konusunda tartışmaların oluşmasına zemin hazırlamıştır. İşlenen suçların bir an önce karara bağlanması, asâyişin tesisinde de önem teşkil ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü toplum psikolojisinde suç ve ceza ilişkisinin varlığı, yaşanabilecek suçların önlenmesi açısından doğru orantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Dönemin hukuk konjonktüründe mahkemelerin görev ve sorumluluklarının belirlenmesi, özellikle “idam” cezalarının hangi mahkemelerde karara bağlanacağı problemini çözeceği değerlendirilmiştir. Bunun sağlanmasında, Vilayet Mahkemelerindeki hâkim ve savcılarının yetkilerinin, bu cezanın nihai sonuca ermesi açısından önem taşıdığı düşünülmüştür. Çünkü Kaza Bidayet Mahkemelerinde yetersiz hâkim ve savcı kadrosu, “cinayet” suçlarına ilişkin karar mekanizmasının oluşmasını engellediği kanısı ortaya atılmıştır.

Jandarma ve Polis teşkilatlarının özellikle yaşanan kırsal alanlardaki “eşkıyalık” olaylarına müdahale yeteri kadar kuvvetinin bulunmaması güvenlik alanında bazı problemlerin yaşanmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Meclis görüşmelerine de yansıyan iç güvenlik alanında, Jandarma ve Polis teşkilatlarının yükünü azaltmak maksadıyla Seyyar Jandarma Müfrezelerinin kurulması, kırsal alanların güvenliğinin sağlanmasının yanında harp alanındaki askerlerin yükünün azaltılması açısından önemli güvenlik politikaları arasında değerlendirilmiştir.

Meclis oturumlarındaki mebus beyanlarının analizinde, siyasî ve askerî başarıların uluslararası boyutta değer kazanmasının, devletin gücünün artırılması anlamına geldiği belirtilebilir. Bu bağlamda kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin kazanılan zaferlerin iletişim alanında da meşruiyet kazanması açısından

⁸⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 4, İçtima 61, s. 29

⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 4, İçtima 62, s. 49.

⁸⁹ Kırşehir Mebusu Müfit Edendi meclis görüşmelerinde “Eğer o firari kaçmış, gelmiş evinde oturuyorsa, evinde oturduğunu ailesi de Hükûmete haber vermemişse, onun cürmüne iştirak etmiştir. İştirakinde dolayı ceza görür.” demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 4, İçtima 62, s. 47.

önem taşıdığı belirtilmiştir. Çünkü uluslararası alanda kazanılan egemenlik ve bağımsızlığın resmi olarak yabancı devletler tarafından tanınması, bu kurumun varlığıyla sağlandığı değerlendirilmiştir.

TBMM, harp zamanında yaşanan asker firarlarının, ordu içerisindeki moral ve motivasyonu bozduğu gerekçesiyle, bu konuda atılacak güvenlik politikalarına bağlı olduğu, TBMM Zabıt Ceridelerinden anlaşılmaktadır. Asker firarlarının önlenmesi, mevcut kanunlarda düzenleme yapılmasının gerekliliğini doğurmuştur. Çünkü caydırıcılığı az olan kanunların, güvenlik ve asâyişin tesisinde sorunlara yol açtığı değerlendirilmiştir. Meclis görüşmelerinde, asker firarlarına uygulanan “3 aydan 6 aya kadar hapis” ve “pranga-bent” cezalarının, firarları önlemede yetersiz kaldığı, meclis görüşmelerine yansıyan firarların “eşkıyalık” olaylarını tetiklediği tezini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, TBMM Zabıt Ceridelerine yansıyan mebusların konuşmaları, tarih araştırmacılarına, güvenlik ve asâyişin tesisinde kanunların büyük rol oynadığını ve toplumsal düzenin tesisinde önemli bir mihenk taşı olduğunu göstermiştir.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedir (The author of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the author).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

TBMM Arşivi

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. 1, TBMM Ankara Matbaası, Ankara 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. 2, TBMM Ankara Matbaası, Ankara 1981.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. 4, TBMM Ankara Matbaası, Ankara 1981.

Sürelî Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi

“Firariler Hakkında Kanun”, (1981). (Kabul Tarihi: 11.09.1336, Resmi Gazete Tarihi 21.02.1337 No:21), *TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi*, C. 4, TBMM Ankara Matbaası, Ankara.

“Hiyanet-i Vataniye Kanunu”, (1959). (Kabul Tarihi: 02.05.1336, Resmi Gazete Tarihi 07.02.1337 No:1), *TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi*, C. 1, TBMM Ankara Matbaası, Ankara.

“Piyade, Süvari Sınıflarından Mürekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanun”, (1981). (Kabul Tarihi: 07.06.1336, Resmi Gazete Tarihi 14.02.1337 No:5), *TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi*, C. 2, TBMM Ankara Matbaası, Ankara.

“Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin Teşkiline Dair Kanun”, (1981). (Kabul Tarihi: 07.06.1336, Resmi Gazete Tarihi 14.02.1337 No:6), *TBMM Zabıt Ceridesi Kanunlar Dergisi*, C. 2, TBMM Ankara Matbaası, Ankara.

Takvim-i Vekâyi

“Şeyhülislâm Durrizade Abdullah Efendi’nin Fetvası”, (1920). *Takvim-i Vekâyi*, 11 Nisan.

İkdâm

“Mustafa Kemal Atatürk’ün Bildirisi”, (1920). *İkdâm*, 16-17 Mart.

Vakit

“Mustafa Kemal Atatürk’ün Bildirisi”, (1920). *Vakit*, 17 Mart.

Kitaplar

Alyot, H. (2008). *Türkiye’de Zabıta*, Kozan Ofset, Ankara.

Atatürk, M. K. (2021). *Nutuk*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- Aybars, E. (1975). *İstiklal Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Birinci Dönem Meclis Albümü 1920 – 1923*. (2022). Ed., Metin Eybeyoğlu, TBMM Basımevi, Ankara.
- Çermeli, A., Atabey H. (2002). *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, Asyış ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı*, C. 1, Kozan Ofset, Ankara.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Düstur*, II. Tertip, C. 6, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1334.
- Kafesoğlu, İ. (2010), *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kınross, L. (2020). *Atatürk*, Çev., Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Köstüklü, N. (2013). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları*, C. 1, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Lewis, B. (2021), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev., Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Selvi, H., Cırık, B. (2020), *Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, TBMM Basımevi, Ankara.
- Tekir, S. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma, Kuruluş Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tongur, H. (2016). *Türkiye'de Genel Kolluk*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- Tosun, U. U. (2019). *Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri Sorunu*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Türk İstiklâl Harbi Serisi-Batı Cephesi*. (1999). C. 2, Ks. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Türkçe Sözlük*. (1998). Haz. İsmail Parlatır, vd., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Zürcher, E. J. (2021). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Makaleler

- Arı, K. (2014). "İstiklal Harbi'nde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş", *Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayımiliye, Düzenli Ordu ve Cephele (16 Mayıs 2014)*, Yay, Kurulu, Ali Bal, vd., Genelkurmay Basımevi, Ankara, s. 1-12.
- Arslan, U. (2021). "Vatana İhanet Kavramı ve Suçu", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 47-84.
- Arvas, M. Ü. (2023). "Türk Basın Tarihi Açısından Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Künye Albümünün Yeri ve Önemi» *Türk Basın Tarihini Yeniden Düşünmek*, 2. Oturum, s. 133-151.
- Avcı, M. (2016). "Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi", *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, Yay. Haz. Fethi Gedikli, C. 1, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, s. 639-655.
- Aybars, E. (2021). "Hiyanet-i Vataniye (Vatana İhanet) Kanunu (29 Nisan 1920)", *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 1-3.
- Bal, R. (2021). "Kuva-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş Süreci Gelişmeleri ve Birinci İnönü Savaşı'na Etkileri", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. Özel Sayı, s. 25-42.
- Balcıoğlu, M. (2011). "Direnen Millet – Millî Mücadele: Ya İstiklal Ya Ölüm", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Yay. Haz. Durmuş Yalçın, vd., C. 1, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 166-366.
- Bardakoğlu, A. (1995). "Eşkiya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, s. 463-466.
- Bozkurt C. (2019), "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nili Casusluk Örgütü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 99, s. 1-30.
- Bozkurt, A. (2014). "I. Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nde Casusluk Faaliyetleri ve Güvenlik Algısı 1914-1915", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 36, s. 1-44.
- Bozkuş, Y. D. (2018). "Millî Mücadele Dönemi'nde İstihbarat ve Casusluk Faaliyetlerinde Gayrimüslimler", *Miras ve Değişim: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma*, Ed., İsmail Hakkı Demircioğlu, vd., Berikan Yayınevi, Ankara, s. 363-372.
- Çağlak, A. (2023). "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Açık Kaynak ve Kapalı Kaynak İstihbaratı Çalışmaları", *Belgi Dergisi*, C. 26, s. 25-43.

- Çankaya, Ö. (2019). "Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 29, s. 175-203.
- Dinçer, H. (2012). "TBMM'nin Açılması ve Yeni Türk Devletinin Kuruluşu", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed., Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 115-124.
- Evsile, M. (2017). "Millî Mücadele Sırasında Cephe Gerisinde Güvenlik Problemleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed., Osman Köse, İlkadım Belediyesi Kültür Yayınları No:12, Samsun, s. 491-505.
- Geçikli, R. M., Koçak, D. (2022). "TBMM'nin Açılış Sürecinde Siyasi Yapılanma (Mart-Mayıs 1920)", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, Sayı: 68, s. 111-119.
- İlgürel, M. (1995). "Osmanlıda Eşkıyalık Hareketleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, s. 466-469.
- Kabay, O. (2025). "Kültür ve Medeniyet Kavramlarının Anlam Farklılığı Üzerine Değerlendirme", *Culture and Civilization*, Sayı: 8, s. 28-35.
- Kapçı, H. Z. (2019), "Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün İstihbarat Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme" *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 3, S. 33, s. 261-278.
- Koçer, D. N. (2019). Türkiye'de "Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması: Matbuat İdaresi'nden İletişim Başkanlığı'na" *Konya Sanat*, C. 2, s. 87-102.
- Küçük, C. (2020), "Millî Mücadele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, Ankara, s. 76-83.
- Özgün, Cihan. (2018). "Osmanlı Devleti'nde Jandarma Kuvvetlerinin Eşkiya ve Çeteleri Takip Etme Yöntemleri", *Miras ve Değişim: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, vd., Berikan Yayınevi, Ankara, s. 177-204.
- Sarı, M. (2015). "Birinci Dünya Savaşı'nda Batı Anadolu'da Rumların Casusluk ve Çetecilik Faaliyetleri", *History Studies International Journal Of History*, C. 7, S. 1, s. 175-189.
- Şengül, H. (2020). "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Çıkardığı İlk Kanunlardan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaya Konulması", *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı, s. 152-179.
- Turan, Ş. (2020). "Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) Hayatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, s. 310-331.
- Uslu, D. (2018). "Ahmet Ağaoğlu Yönetiminde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umûmiyesi" *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, C. 9, s. 171-180.
- Yazıcı, N. (2010). "Takvim-i Vekâyi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, s. 490-492.

Tezler

- Çankaya, Ö. (2018), *Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi.
- Hepkon, Z. (2008). *Kemalist İdeolojinin Oluşumunda Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi 1920-1931*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

<https://hukukbook.com/matbuat-ve-istihbarat-muduriyeti-umumiyesi-teskiline-dair-kanun>